

Муниципальное бюджетное дошкольное образовательное учреждение – Центр развития ребенка – детский сад “Мичил” с.Боробул муниципального района “Татгинский улус” Республики Саха (Якутия)
МБДОУ “Мичил”
678660, Республика Саха (Якутия), Татгинский район, с.Боробул, ул.Д.Петрова, 6/1
Тел. 8(41152)25708, e-mail: michilbor@mail.ru

“Тиинг мэйии”

оонньуулара

Иитээччи: Андросова Матрена

Михайловна

Боробул 2020с.

“Хас биирдii оџо ситиһиитэ” национальнай проект соруктарыгар олоџуран биһиги детсаппытыгар хас биирдii иитиллээчи тус дьџурун, талаанын быһаарар, өйүүр уонна сайыннарар үлэни тэрийи тиһигин быспакка ытыллар.

Кыра саастаах оџону иитэр сайыннарар тэрилтэлэр үлэлэрин хаачыстыбаларын тупсарарга тускуллаах уларыйыылар бара тураллар.

“Мичил” оџону сайыннарар киин 2013 сылтан “Арылы Кустук” биир ситим холбоһук, 2015 сылтан “Одаренный ребенок”, “Шахматы детям” курдук улахан бырайыактарга киирэммит үлэли – хамсыы сылдыабыт. Ол курдук хас биирдii иитээчи бэйэтин самообразованиятынан оџолору кытта дьарыктанан үлэлээн киирэн барбыппыт.

Оџону толкуйдатар дуобат, саахымат оонньуута буолар. Олонхону кыра оџоо тиэрдii үгүс сыраны, ураты сыһыаны эрэйэр. Ол иһин күннээџи олоххо дьарыктары оонньуу быһыытынан тэрийдэххэ оџо ордук ылынар. Оџо оонньуу сылдьан олоххо баай тылын, ис хоһоонун эрэ инэриммэт, атын оџону кытта бодоруһан, биир тылы булан, иллээх – эйэлээх, дьулуурдаах буоларга уһуйулар, талаана - дьџура арыллар.

“Сырдык күүс кыайахтаах” олонхо ытык өйдөбүлүгэр олоџуран оскуолаџа киирэн иннинээџи саастаах оџону уһуйуу

Саахымат уонна дуобат олох былыргы өй оонньуулар оџо толкуйдуур дьџурун сайыннарар оонньуулар буолаллар. Оџолору олонхо эйгэтинэн уһуйууга оонньуу кэрининэн ытыы ордук көдүүстээх эбит. Олорон эрэ оонньоонор буолан оџоо салгымтыалаах, ол иһин, оџо интэриэһин тардар уонна оонньуу иитэр-үөрэтэр сыалын диринэтэр инниттэн саахымат оонньуутугар олонхо олук хоһооннорун киллэрэн, сырдык – харана күүстэр охсуһууларын саахымат партияларыгар сыһыары тутан үлэбин саџалаабытым.

Оонньуу сыала: Оџоо оонньуу нөнгүө олонхо геройдарын билиһиннэри, тылын – өһүн тиэрдii кини сөптөөх быһаарыыны ылынарыгар, кутталы утары хорсуннук барарыгар, мүччү көтө сатыыр дьџурун сайыннарарыгар уонна бэйэ – бэйэни быһыыыр, харыстыыр суоллары тобуларыгар уһуйуу.

Оонньуу быһаарыыта: Иитээчи олонхо олук хоһоонун этэр уонна көрдөрөр материалы туһанан оџолору кытта ис хоһоонун ырытар, быһаарсар. Геройдар уобарастарын үтүө – мөкү өрүттэрин ырытыһыыны ыытар. Олонхо олук хоһоонугар баар уустук тыллары быһаарар партияџа оџону кыайар хаамыыга олордулар. Оџону бастакы хаамыытан кыайыыга дьулуурга көбүлүүбүт. Бу үлэ ордук оџону кытта биирдиилээн үлэлээһиннэ барсар, күн иккис анарыгар ордук ытыабын. Оонньуу бүтүүтүгэр партия хаамыыларын

олонхо ис хоһоонун сөп түбэһиитин ырытыгы оноробут. Олонхо сүрүн өйдөбүлүн – үтүөбэ, ырааска, кырдыкка дьулуспут сырдык күүс кыайар, онтон апка – хомуһунна, албынна олобурбут күүс хотторорун билиһиннэрэбин. Абааһы бухатыыра мэлдьи кыайтарар сүрүн биричиинэтэ куһаҕаны онороругар сытар диэн өйдөбүлү тиэрдэбин. Бу оонньуу – партиялары оҕоҕо өссө интэриэһин тартын диэн уонна көдьүүстээх буоллун диэн ИКТ туһанан электроннай вариантын эмиэ онорбутум (*1 холобур партия*)

“Бухатыырдар күөн күрсүһүүлэрэ” партия

Сыала: Оҕо булугас уонна мындыр өйүн сайыннарыы. Олонхо дьоруойдарын уобарастаан көрөн үтүө – мөкү өрүттэрин арааран билэ – көрө үөрэнэригэр уһуйуу.

Бухатыырга алгыс:

Сытыгы тыллаах
Быһа эппэтин,
Уоттаах харахтаах
Утары көрбөтүн,
Сонордообутун-
Суола арыллыннын,
Ирдээбитин,-
Иннигэр тосхойдун!

Ытык киһи тыла, улуу киһи андаҕара мээнэ хаалбат, сиргэ – буорга тэпсиллибэт. Кинини үтүктэн бэл абааһы бухатыыра эмиэ андаҕайан, икки өттүттэн сөбүлэхэн, сынньанан ылаллар эбит.

Уот Уһутаакы:

Аар – дьаалы!!! Аарт – татай!!!
Аллыр – баллыр туойан
Андаҕайан көрүүм эрэ...
Дьурулуйар Ньургун Боотуру
Утуйа сыттабына
Уоран өлөрдөхпүнэ-
Уоруһуйа умайа турар
Муус кудулу байбал
Аҕа тойоно буолан
Айыллан үөскээбит
Муус Суорун
Уот Солуонньай оҕонньор
Умсары көрдүн...

Ньургун Боотур:

Абам сүптүм эбит!!!

Аны Ардымаан – Дьардымаан тонус

Аһанастара кэлэннэр

Атаҕастаан бараллара баар эбит ээ?!!

Уот Уһутаакы:

Дьэ көр бу, көр бу, барахсан!

Бу дьүһүннээх оччугуй бэйэтэ

Тыла – өһө тоҕо да баламатай?

***Айыы бухатыыра ханнык да түбэлтэбэ, төһө да ыар кэмнэ киһилии сэбэрэтин
сүтэрбэт, айыы санаатын ыһыктыбат уратылаах.***

Ньургун боотур:

Көр – бу!!! Көр – бу!!!

Көхсүтэн тэһииннээх

Ахтар айыы оҕото,

Буор туруу дойдуга

Буулаҕатын булларбатах,

Дьулусханнаах дьулуо манан халлаан

Дьураатыгар тура төрүөбүт

Дьулусхан субуйа сүүрүк

Дьураа хара аттаах

Дьурулуйар Ньургун Боотур диэн

Илэ бэйэбинэн

Илии баттааммын,

Уот Уһутаакы бухатыыры

Утуйа сыттабына

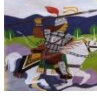
Уоран – талаан

Өлөрүө суох буоламмын

Аан дархан андаҕары

Андаҕайан эрэбин...

***Киһи андаҕара биэриэн иннинэ, ону толорорго күүстээх санааны ылыныахтаах.
Онон андаҕары биэрдиг да – кэһимэ.***

	A	B	C	D	E	F	G	H	
8									8
7									7
6									6
5									5
4									4
3									3
2									2
1									1
	A	B	C	D	E	F	G	H	

F3 – F6 шах E1 – E7 шах

F8 – E8 D7 – C8

B1 – E1 шах F6 – F8 мат

E8 – D7

Саахымат, дуобат эрэ оонньуунан буолбакка “Тиин мэйии” оонньуулар диэн ааттаан, баар быраабылалаах оонньуулары саха оҕотугар чугас буоллун диэн сахатыта тутаммыт (трансформация) толкуйдатар, сайыннарар оонньуулары толкуйдаабыппыт.

“Алаас араллаана” муннук былдыһыта

Сааһынан анала: 5 саастарыттан үөһэ.

Састааба: оонньуур хонуу, талахтан 12 сылгы, 12 ынах ньыкаалара.

Сайыннарар өрүтэ: Оонньуу оҕо тобуллаҕас толкуйун, хараһынан холоон көрөр сатабылын, таба быһаарыыны сөптөөхтүк ылынар дьобурун сайыннарар. Дуобат, саахымат оонньууларга бастакы орук быһыытынан туттуллуон сөп.

Быһаарыыта: Оонньооччулар дуоска харахтарыгар турар ньыкаалары аттынааһы ынах эбэтэр, сылгы үрдүнэн биирдии хараһынан көтүтэн, дуоска утары муннугар көһөрөллөр. Оҕолор орто дойду сыспай сизлээбэ, хороҕор муостааҕа алааска мэччирэн былдыһарын оонньуулар.

**“Дьиз кыыллара”, “Тыа кыыллара”, “Олонхо дьоруойдара”,
“Геометрическэй фигуралар”, “Сыыппаралар”
(Судоку быраабылатынан)**

Сайыннарар өрүтэ: оҕо тобуллаҕас толкуйун, болҕомтотун, өйүгэр онорор (сатаан тэнниир, араарар, толкуйдуур) хараҕынан холоон көрөр сатабылын сайыннарар.

Быһаарыыта: оонньооччулар хонууга сытыары, туруору эрээттэргэ хатыламмат гына фишкалары уураллар. Ону тэнэ пааранан үлэбэ тутуннахха оҕолор бэйэ-бэйэлэрин кытта бодороһууларыгарүөрэтэр.

Ити курдук оҕолорбут улуснай, республиканскай конкурстарга ситиһиилээхтик кытталлар, нуучча дуобатыгар, саахыммакка бириистээх миэстэбэ тиксэллэр.